

na *Marni* enklitika *je* nije na pravom mjestu, jer se tu iza priloške oznake vremena (*God. 1914.*) osjeća govorna stanka. Dobar raspored riječi bit će: *God. 1914. bila je bitka na Marni.*

Iz navedenih razloga ne slažem se potpuno s izlaganjem, koje o mjestu enklitike iznosi Maretić na str. 402. drugog izdanja svoje *Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Tu čitamo: »U rečenici: u pjevanju svakoga se stiha posljednja stopa ovako po dvaput govori (*U. nar. pjes. I, 180*) može *se* stajati ne samo iza riječi *svakoga*, već također iza *u pjevanju*, iza *stiha*, iza *posljednja*, iza *stopa*, iza *ovako*, iza *dvaput*, iza *govori*, dakle na 8 mjesta!« Po mojem sudu i jezičnom osjećanju enklitici *se* ne bi u toj rečenici bilo mjesta iza riječi *stiha* ni iza riječi *stopa*, jer se prema raščlanjenosti rečenice na ta dva mjesta zamjećuje govorna stanka. Ne bi joj također bilo prikladno ni mjesto iza riječi *dvaput*, jer je previše udaljeno od početka rečenice. Štaviše, čini mi se, da ni u citiranoj rečenici položaj enklitike nije najsigurniji. Ako riječi *u pjevanju svakoga stiha* sačinjavaju sadržajnu i govornu cjelinu, enklitika mora stajati na drugom mjestu u toj cjelini, dakle iza *pjevanju*, a ne na njezinu trećem mjestu. Ako pak riječi *u pjevanju* sadržajno stoje same za sebe, ta je rečenica loše sastavljena.

O mjestu enklitike u nezavisnoj rečenici moglo bi se još mnogo toga kazati. Želio sam u kratkim i osnovnim crtama dodirnuti predmet, koji mi se čini vrlo važnim, jer i u našoj dnevnoj štampi i u književnim djelima nerijetko nailazimo na primjere netočno smještenih enklitika.

KOJEGA JE RODA RIJEČ *NAOČARI*?

Bratoljub Klaić

U »*Vjesniku u srijedu*« od 14. listopada 1953. objavljen je članak »*Naočari — izum prije 4000 godina*«, iz kojega čovjek može naučiti svašta o tom predmetu važnom za gledanje, samo nikako ne: kojega je roda riječ *naočari*.

U citiranom članku možemo naime čitati na više mjesta ovakve i slične rečenice: »... nalik na *današnje naočari*«, ... kad su arapski trgovci donijeli u Evropu *naočari*, koje su se već stotinama godina prije toga uvelike *upotrebljavale* u Kini« (riječ *naočari*, kako vidimo, u ženskom rodu), zatim »... da ljudima srednjeg vijeka jednostavno nisu *bili potrebni naočari*«, »A da su čak i bili pismeni, *naočari* im isto tako ne bi *bili* prijeko *potrebni*« (riječ je u muškom rodu). Ima, međutim, i ovakvih mjesta: »... pa im nisu *bile* ni *potrebni naočari* za čitanje, ili: »... povećao se i broj ljudi, kojima su *bile potrebni naočari*; pa dalje: »*Prvi naočari*, što su se *upotrebljavale* u Evropi, nisu *bili okrugli*, već *ovalni*« i t. d. (oba roda zajedno).

Ovako, dabome, ne valja pisati, i čovjek bi s pravom mogao osuditi pisca ovoga članka, to više, što se radi o *tjedniku*, gdje ima dosta vremena za dotjerivanje onoga, što će se u listu objaviti. Ali pogled u naše rječnike daje donekle pravo piscu članka, jer i u našim jezikoslovnim priručnicima nalazimo veliko šarenilo u pogledu roda riječi, o kojoj je govor.

Prije svega da riješimo pitanje gramatičkog broja te riječi. Svi se naši rječnici slažu, da je riječ *naočari* plurale tantum, t. j. dolazi uvijek u množini, i to ne samo u našem jeziku, nego i u drugim jezicima (*lat.* vitra ocularia, *franc.* les lunettes, *engl.* eyeglasses, *njem.* die Augengläser, die Brillen, *tal.* occhiali, *ruski* očki, *poljski* okulary, *češki* brýle, brejle, *slovački* okuliare). U pogledu roda, međutim, dolazi u našim rječnicima riječ *naočari* čas u muškom rodu, čas u ženskom, a tu neujednačenost povećava činjenica, što pored oblika *naočari* dolaze za isti pojam drugi različiti nazivi, i oni, dakako, u različitim rodovima.

Podemo li od Vukova rječnika, naići ćemo najprije na oblike *očali*, *očale*, *očani*, koji su stariji od oblika s prefiksom *na-*, jer su »naočali isto što i očali i istoga postanja, samo je još na početku uzet prijedlog *na*, jer očali stoje na očima« (Akad. rječnik).

Vuk ima *očáli* u muškom rodu (iz Crne Gore) i *očāri* također u muškom rodu (iz Dubrovnika), a obje riječi upućuje na *naočari*, što znači, da tom obliku daje prednost. Akademijin rječnik bilježi iz Slavonije *očale*, *očālā* i *očāle* *očālā* (prvi akcent Maretićev, a drugi Stjepana Ivšića i Stjepana Pavičića), dakle u ženskom rodu (s Ivšićevim i Pavičićevim akcentom slaže se i moj, koji sam upravo ovoga ljeta zabilježio u Bizovcu kraj Osijeka: Dā sam ja sebi svōje očāle ponela). Akad. rječnik bilježi dalje i oblik *očáli* u muškom rodu i izvodi ga iz talijanskog *occhiali*, dodajući, da ima i oblik *očali* (sa *ć*). Pored nekoliko potvrda za muški rod čitamo u istom rječniku i primjer: »Stvorenja jesu kakono *očali*, koje ne služe čovjeku da ih vidi unutra, nego neka gleda š njima druge stvari« (Radnić) — dakle ženski rod. Pod natuknicom *očāri* ponavlja Akad. rječnik iz Vukova rječnika, da ta riječ dolazi u Dubrovniku, no dodaje, da je Milas u jednoj svojoj raspravi dokazao, da tamo nije *očari* nego *očali*. Rječnik Broza i Ivekovića ne donosi ništa novo, ima isto, što i Vuk, t. j. *očáli* i *očāri* s uputom na *naočari*. U Šulekovu Rječniku znanstvenog nazivlja (Zagreb 1874.) nalazimo na više mjesta *očali* u ženskom rodu, ali i *očala* u srednjem, što se jasno vidi iz primjera *čuvāca* *očala* — Conservationsbrille (pored *čuvāce* *očali*). Oblik *očáli* u muškom rodu bilježi još i Rečnik srpskohrvatskog i nemačkog jezika od Ristića i Kangrgē (Beograd 1928.) i Belićeve Pravopis (Beograd 1950.), koji ima i *očāri*, ali obje riječi kao provincijalizme upućuje na *naočari*. U Benešićevu Hrvatsko-poljskom rječniku (Zagreb 1949.) čitamo *očāle* u ženskom rodu i *očāli* (s takvim akcentom) u muškom, a oblika *očari* tamo nema. U rječniku uz svoju Gramatiku na poljskom jeziku, izdanu u Varšavi 1939., nema Benešić ni jedne

od ovih riječi, nego samo *nàočāli* i *nàočāri*. Oblik *očali* (bez roda) ima još i Deanović u Rječniku talijanskog i hrvatskog jezika (Zagreb 1948.), a Boranić donosi *očale* s oznakom »množina ženskoga roda« i *očari* s istom oznakom, upućujući prvu riječ na *naočari*, dok za drugu ne veli ništa, pa bi prema tome ona trebala biti pravilna.

Kako vidimo, prilično šarenilo, koje nije ništa manje ni kod riječi *naočari*, *naočali*, *naočale*, *naočare*. Razlika je samo u tome, što nema ni jednog rječnika, koji toga duljeg oblika (bez obzira na njegov lik) ne bi imao, dók oblike *očali*, *očale*, *očari*, *očala* donose samo rječnici, koji su spomenuti.

Vuk bilježi *nàočāli* i *nàočāri*, obje riječi u ženskom rodu. Akad. rječnik veli za *nàočāli* (promijenivši Vukov akcent), da je riječ ženskoga roda (i da se u Lici govori *naočali*), a *nàočāri* da mogu biti muškog i ženskoga roda (u Lici se, veli, govori *naočari*). Isti rječnik donosi i nekoliko potvrda za jedan i drugi rod, pa tako čitamo na pr. »Zašto oni ljudi nose *naočare*« (muški rod, Nar. prip.), pa »Ili mi ne ćeš prodati dobrih *naočara*« (isto, Ljubiša), odnosno za ženski rod: »Nego ću i ja kupiti *jedne naočari*« (Nar. prip.), ili »Pletaše čarape na *svoje staračke naočare*« (Miličević; no on je pisao i s muškim rodom: »O nos objesio *okrugle naočare*«); u Broz-Ivekovićevu su rječniku obje riječi samo ženskoga roda (za *naočali* nema primjera, dok za drugu riječ donosi dva, od kojih ovdje priopćujem jedan: »Hiljade su godina protekle, dok su se od stakla *naočari počele graditi*«).

Iz Šulekovih se tumačenja uz riječi Augengläser, Brillen, Occhiali, Oculare — *naočali*, *naočari* ne može vidjeti rod, dok Ristić i Kangrga obje riječi označuju sa »f. pl.« Bakotić (Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika, Beograd 1936.) ima samo *naočari* u ženskom rodu, a tako i Deanović (o. c.), kod kojega se rod jasno vidi i iz tumačenja uz riječ *occhialaio* — *sastavljač naočari*. Neki pisci francuskih rječnika skloniji su muškom rodu, pa tako Stevović (Dictionnaire francais-serbe, Beograd) donosi *naočari* i *naočali* očito u muškom rodu, što se vidi iz tumačenja uz pojam *lunetier* — majstor, trgovac *naočara*, a kod Adamovića (Francusko-hrvatski rječnik, Zagreb 1937.) uz isti pojam čitamo: »onaj, koji pravi, prodaje ili nosi *naočare*. Ristić-Vanlić (Francusko-srpski rečnik, Beograd 1930.) piše naprotiv samo *naočari* s napomenom »une paire de lunettes — *jedne naočari*, a uz *lunetier* veli »koji nosi *naočari*« — taj je dakle rječnik pristaša ženskoga roda. Higijenska terminologija (Beograd 1934.) ima *nàočāri* bez naznake roda, a Benešić u Gramatici 1939. piše *nàočāli* *nàočālā* f. pl. t. i *nàočāri* *nàočārā* f. pl. t., što je dakako nemoguće, jer ovakav genitiv pretpostavlja samo muški rod, odnosno i ženski, ali onda bi* i nominativ morao biti *naočale*, kako zaista i nalazimo u Rječniku istoga autora (1949.), gdje piše *nàočāle* f. pl. t. (pored *nàočāri* m. pl. t.). Šamšalović (Deutsch-kroatisches Wörterbuch, Zagreb 1944.) ima *naočari* m. pl., a Esih (Hrvatsko-talijanski rječnik, Zagreb 1942.) piše *nao-*

čare, kako dosad nije imao ni jedan drugi rječnik, a kako ćemo još naći samo kod Belića.

Ovakvo stanje po našim rječnicima (a mogli bismo citirati još i više) odražuje se, dakako, i na našoj književnosti. Dobrotom prof. Julija Benešića, urednika Rječnika modernoga hrvatskoga jezika, što ga priprema Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, došao sam do nekoliko primjera iz modernih hrvatskih pisaca, koji spominju taj pojam. Najstariji od njih Janko Jurković piše na pr. »*Naočari! One* su stvar dobra, kao svaki lijek, onomu, komu su *potrebne*« (Sabrane pripovijesti, Zagreb 1888., str. 33.). Đalskomu je ta riječ (vjerojatno) muškoga roda, što se vidi iz primjera: »Runjević nije imao kod sebe *naočara*, pa je teško mogao čitati« (Za materinsku riječ, 379; tu bi se eventualno mogao pretpostaviti i ženski rod s nominativom *naočare*). Leskovarov primjer nije jasan, jer instrumental pl. muškoga roda i isti padež i-deklinacije glase jednako: »Za stolom sjedaše stari Tavernić s velikim *naočarima* na nosu nadnijevši se nad novine« (Pripovijesti II, Zagreb 1944., str. 22.). Kranjčević je (vjerojatno) za muški rod: »To tele sve je gledalo na *crne naočare* (III, 51; vidi, što je rečeno uz primjer iz Đalskoga), a Kolar naprotiv za ženski: »Na orlovskom nosu *jašile* su mu *impozantne naočari* (Nasmijane pripovijesti, Zagreb 1917., st. 143.). Isto i Nikola Šop s primjerom: »Pusto je, još samo tinjaju nasred stola mrtve mi bake mutne *naočari*« (Za kasnim stolom 35). Ante Kovačić i Ranko Marinković imaju oblik sa *L*, ali dok Kovačićevo: »Ustane Dugan, otare i naravna *naočale*« (Fiškal, Pripovijesti II, 20) može biti i muškoga i ženskoga roda (akuzativ pl. muškoga roda i isti padež a-deklinacije glase jednako), kod Marinkovića je ženski rod i-deklinacije sasvim očit: »Na mršavom i tankom nosu *fine, zlatne naočali* s velikim krugovima stakala« (Proze, Zagreb 1938., 50).

Da pitanje roda, pa i lika riječi, o kojoj govorimo, nije jasno ni našim pravopiscima, dokazat će nam pogled u naše pravopisne priručnike. Boranić u Pravopisu 1928. na str. 131. piše, da oblici *očale*, *očali* i *očari* stoje u množini ženskoga roda i ne stavlja pokraj tih riječi nikakve upute, čime im priznaje pravo upotrebe jednako kao i riječima *naočali* i *naočari*, koje su mu također u množini ženskoga roda (str. 126.). Isto tako piše i god. 1941. (banovinsko izdanje, str. 127. odnosno 121.), a u izdanju od 1947. nema više oblika *očale*, nego samo *očali* i *očari* u ženskom rodu, ali riječ *očali* upućuje na *naočari*, dok uz *očari* ne veli ništa (str. 144.). Dopušta, dakle, *očari*, a za *očali* veli, da je bolje *naočari* (ženskoga roda, kako čitamo na str. 137.). God. 1951. vraćaju se opet *očale* (str. 149.) kao množina ženskoga roda s uputom na *naočari* (mn. ž. r., str. 142.), oblika *očali* nema, a oblik *očari* dolazi i ovaj put bez upute. Po Boraniću izgleda, dakle, naše jezično stanje danas tako, da možemo upotrebljavati *očari* i *naočari*, oboje u ženskom rodu. Beogradski pravopisac Aleksandar Belić imao je u Pravopisu 1930. oblik *očari* (str. 135., bez oznake roda) kao provincijalizam i *naočari* u ženskom rodu, pored *nao-*

čali (str. 128.). U izdanju od 1950. isti pisac ima *očáli* kao imenicu ženskoga roda i *đčāri* bez naznake roda (str. 345.), označujući obje imenice kao provincijalizme i upućujući ih na *nāočāri*. Pod ovom natuknicom možemo na str. 290. pročitati: *nāočāri* ž. = *nāočāre* ž. (*nāočāli*), što znači, da on *očalima* i *očarima* ne priznaje pravo upotrebe, nego samo riječima *nāočāri*, *nāočāre* i (eventualno) *nāočāli*, sve u ženskom rodu.

Kad bismo htjeli sve ovo rezimirati, došli bismo do zanimljive statistike, da imamo oblike: *očate*, *očali*, *očali*, *očari*, *očala*, pa *naočari*, *naočali*, *naočāre*, *naočale*, *naočali*, *naočari* — sve skupa čas u muškom, čas u ženskom, pa čak jedamput i u srednjem rodu. Povučii iz svega ovoga zaključak i odsjeći, koji je oblik pravilan, dosta je teško. Jedna anketa, koju sam proveo među svojim slušačima na Akademiji za kazališnu umjetnost, dala je veliku prednost obliku *naočale* f. pl. t., kako ima Benešić i kako se većinom govori u zagrebačkim štokavskim i poštokavljjenim krugovima, premda oba naša pravopisa u neku ruku vojuju za oblik *naočari* kao imenicu ženskoga roda plurale tantum (i premda se ona zmija zove *naočarka*, a ne *naočalka*). Ako međutim uzmemo u obzir, da ima podosta pisaca, kojima su *naočari* muškoga roda, ne bismo trebali ni takav oblik progoniti, sve dok se kod svih pisaca ne iskristalizira isti rod i isti oblik. S toga gledišta ne bismo smjeli prigovarati ni piscu članka u »Vjesniku u srijedu«; mi to, uostalom, ne bismo ni učinili, da on nije počinio tešku stilističku pogrešku, što je u istom članku, pa čak i u istim rečenicama, miješao rodove. To se smatra nedopuštenim, pa smo ga zato i mjerili tako *strogim naočalama*.

(*Siječanj 1954.*)

JOŠ NEKOLIKO RUSIZAMA

Tomislav Prpić

I nakon Maretićeve opomene uporno se drže u našem svagdanjem govoru ruski glagoli *snabdijevati*, *sravnjivati*, mjesto *opskrbljivati*, *uspoređivati* (drugo je: *sravnjivati sa zemljom*), pa imenice *preimućstvo*, *poriv*, mjesto *prevlast*, *nadmoć*, *prednost*, *nagon*, te pridjevi *doslovan*, *dostatan*, mjesto *od riječi do riječi*, *ropski*, *dovoljan*, i t. d.

U naše vrijeme pridružuju se međutim starim, naslijeđenim rusizmima novi rusizmi, i to poglavito putem prijevoda s ruskoga, gdje prevodioca često zavede sličnost riječi, pa je on i nehotice zadrži u ruskom obliku, čak i onda, kad to nije u skladu s našom fonetikom, morfologijom i sintaksom. Toj napasti podliježu osobito oni pisci i prevodioci, koji na svoj jezik ne gledaju kritički, a da ne govorimo o onim prevodiocima, koji ne poznaju dovoljno ruskoga jezika, pa prevode s rječnikom u ruci. Ne gledaju li u rječnik, do-